

Forholdene i Rens i det 19. århundrede.

FORORD:

Forfatteren til det efterfølgende, (Mathias) Bernhard Hansen, er født i Rens 1873 og flyttede i sin ungdom til Hamborg, hvor han senere kom til at indtage en ledende stilling ved byens "sygekassevæsen". Han bevarede stadig forbindelsen med sin hjemby og svigtede ikke hverken sit danske sprog eller sindelag. Under bombardementet i 1943 ødelagdes hans smukke hjem totalt. Han døde i 1951 og blev mindet i en smuk nekrolog i "Flensborg avis" den 19. juli af førstelærer H.C.Hummeluhre, Rens, som også har ydet et væsentligt bidrag til, at det nu er muligt at offentliggøre optegnelser i Sønderjysk Månedstidsskrift.

Landsbyen Rens var i det forrige århundrede meget betydeligere end nu til dags, når der tages hensyn til befolkningens størrelse. Den var den største by på egnen og omfattede 20 større gårde (hele og halve plov) samt lige så mange kådnere og inderster. Desuden var der et meget stort proletariat. Rens forsynede de omkringliggende byer med tjenestefolk. – Beboelseslejlighederne var overfyldte med folk. Ja, endnu i min barndom var det slemt, om end noget bedre. – I Nørregade lejede "Henni Smei" en lejlighed ud bestående af et rum med alkove og køkken, og denne lejlighed husede en familie bestående af 6 personer, hvoraf manden dog var ude at tjene.

Her fandt en morgen et drama sted. Konen arbejdede på fabrikken, og bedstemoderen gik omkring og tiggede mælk. Et af børnene havde fået fat på tændstikker og sat ild i sengehalmen. I den stærke røg kvaltes alle tre børn, mens huset blev reddet. Man lagde tre afsjælede legemer på grønningen foran bagerens hus.

Byen havde også industri. Den havde et betydeligt brændevinsbrænderi og en klædefabrik med spinderi. Efter 1864 var disse virksomheder dog ikke i stand til at klare sig for den tyske konkurrence. På fabrikken arbejdede et stort antal tyske svende, delvis med familie, men de er dog ikke bleven rodbundne, med undtagelse af familien Dahnke, som for resten blev godt dansk. Moderen var nu også fra Varde. Byen havde 2-3 kroer og lige så mange købmænd (høkere) og et par smugkroer. Endnu i min barndom eksisterede 2 af disse under navn af "Æ lille Apotek" og "Zur schönen Frau".

Efter Napoleonskrigene og indtil 1840 var de økonomiske forhold meget dårligere og fattigdommen stor. I 1840-erne begyndte tiden at bedre sig, sagde min far, og det blev navnlig bedre efter krigen.

Skarer af tiggere drog fra Rens til de omliggende landsbyer for at "fægte". Rens og Sønder Løgum var berygtede for deres tiggere. (I Sønder Løgum fandtes kun et ærligt menneske, og det var en fåretyv.)

I byen selv gik kvinder og børn om morgenen omkring for at "hente" mælk hos bønderne. Visse bønder var i øvrigt meget godgørende mod småfolk. Gamle Andres Andersen (på Nis's forhenværende gård) sagde: "Det er såmænd ikke så galt, om man skal holde et par køer til småfolk".

Fattigdommen blev også stærk fremmet af drikkeriet. Der blev drukket meget i kroerne og hjemme, ja, også bønderne sad i kroerne og drak. En del af dem var dog ikke så simple, men drak deres kvantum hjemme. En kendt bondemand havde sin

dunk stående i sengehalmen, hvorhen han af og til tyede. Derfor sagde han: "Herre Gud, hvor er det godt, at man ikke er hengiven til brændevinen":

Om et kulturliv og om politik var der naturligvis ikke tale. To tyske aviser "Altonaer Merkur" og "Itzehoeer Wochenblatt" blev læst i byen. Bladene kom til læreren, som forklarede fremmedordene på randen af avisen og lod dem gå videre til det par stykker, som kunne tysk.

Skoleforholdene var ikke gode. Den gamle skole, et lavt gammelt hus, lå hvor haven til den nuværende skole ligger. Om vinteren gik der omkring 100 børn til skole. Når dørrn åbnedes i frikvarteret, stod der en damp ud af den som af en studestald.

Drengene lærte: læsning, skrivning, regning og desuden en mængde religion. Min far kunne biskop Balles lærebog udenad fra begyndelse til enden – det grove og det fine. Pigerne lærte ikke at regne. Min fars gamle lærer H.P. Callesen, som om vinteren havde sin søn som hjælper, var en god og samvittighedsfuld mand, men opgaven var for stor. Callesen var en alvorlig kristen. Hans efterkommere – den kvindelige linie – lever endnu på egnen. En dattersøn af ham, Nicolai Hansen, virkede i min barndom på hjemegnen som lægprædikant.

Jeg kan ikke undlade at nedskrive det følgende, som er karakteristisk for manden. Min far fik følgende vers af ham ved afskeden fra skolen. Jeg har opbevaret det, indtil det brændte her i Hamborg:

"Dine øjne skulle skue Kongen i hans herlighed (Esajas). Ak, blodige Konge, hvor dejlig er du, når jeg dig i ånden beskuer". Og Callesen slutter: "Også for dig, min søn, hang Jesus på korset. Tro dette, og du skal blive lykkelig og hisset evig salig. Det ønskes dig af din ven og ungdomslærer Callesen." En sådan epistel fik hver konfirmand med på vejen. Da min far var soldat og i felten i 1848, skrev han hjertelige breve for min bedstemor til ham. Ære være hans minde.

Nogle af bøndersønnerne gik i skole hos degnen i Burkal, Andresen, hos hvem de lærte tysk og vel også andre ting, som ikke blev lært i Rens skole.

Gamle lærer Petersen havde også landbedrift. Han havde 2 gode køer og 1 udmærket svin. Til skolen hørte 2 Nørre Lykker og den såkaldte Nørredam til høbjergning. En af skoledrengene måtte muge i stalden. Lønningen for dette arbejde var 20 Pfennig om ugen. Min ven Nicolai havde dette arbejde i flere år.

Om bønder og andre folk i Rens i almindelighed

Byens storhed endte i sidste tredjedel af forrige århundrede, da udstykningen (udparcelleringen) tog fart. Gårdene forsvandt en efter en. Brænderiet blev nedlagt og klædefabrikken nedbrændte og blev ikke genopbygget. Befolkningstallet gik stærkt tilbage. De økonomiske og alle andre forhold havde dog helt forandret sig til det gode. Folkene var blevne velhavende, og den værste fattigdom var forsvunden. Jeg vil dog endnu engang gå tilbage til de gamle dage fra 1820 til 1870.

Efter statsbankerotten var tiderne hårde, men bønderne i Rens holdt sig dog på en nær. Det var den østligste gård i byen, hvor senere møllen stod. Da manden døde, kunne datteren, en gammel pige, og moderen ikke længere klare sig og meldte sig fallit. En advokat Krag fra Flensborg ordnede boet, og han udbrød, at en så ærlig fallit havde han aldrig set, thi kvinderne viste ham deres hemmeligste gemmer, ja, selv flæsken på loftet.

Der var kun 4 bønder i byen, som havde penge: Andres Andersen, Nicolai Nissen (brændevinsbrænder og gårdejer, i øvrigt Nis's grandonkel), Peter Jacobsen og Laust Tinglef, sognefogden. Jep Jacobsens bedstefar var en vittig og slagfærdig mand. Engang fik han en herre op at køre, og denne spurgte så: "Nå, Jacobsen, hvordan står rapsen på Rens Mark i år?" Jep svarede fortrødent: "Som sædvanlig". I samtaleens løb priste herren så videre de store fremskridt, som fandt sted overalt og sluttede med at sige: "Min gode Jacobsen, kunsten stiger mer og mer": Hvorpå Jep tørt svarede: "Og af kællinger bli'r der fler og fler!".

Peter Jacobsens gård, som lå syd for Jens Jacobsen, hvor konditoren nu bor, brændte. Ilden var påsat af en sindssyg mand, og hele besætningen brændte. Det var i den fattige tid 1842, og småfolk bjærgede sig meget kød af de afdøde kreaturer. Peter Jacobsen, som brugte mundheldet "Min Gud", sagde: "De kan jo, min Gud, brænd' jer æ hus a for å få kød!"

Kolonisterne

På Rens Mark har vi jo kun 2 kolonister, hvorimod Lille Jyndevad havde flere. Det ene kolonisthus brændte ved lynnedslag 1873. – Året hvor jeg blev født. – Og lynet dræbte gamle Peter Herder (Tysk navn). Sønnen Johan Herder ægtede Hans Hjulers søster Stina, men døde barnløs, altså den sidste kolonist. Enken giftede sig med Johan Meier, som havde stedet i min tid, men det er vel nu længe i fremmede hænder. – Den gamle Peter Herder var i mange henseende en original, han var vidt og bredt bekendt for sine kure mod hugormebid. De var ufejlbare. Patienten måtte drikke en af Peter tillavet te, og så strøg han såret og mumlede nogle ord, vel en slags besværgelse. Det mærkelige var, at de sidstnævnte behandlinger ikke kunne udføres på hans egen grund; han førte derfor patienten over på en nabomark, mens han behandlede ham.

De to kolonister på Rens Mark – den anden var Laust Pæsen, som dengang havde kolonisthuset i den saksiske stil – var velhavende. Men sådan var det ikke altid. De stakkels mennesker har gået hårde tider igennem. Min bedstefar fortæller fra det 18. århundrede: "Da jeg og andre drenge om foråret vogtede får på Sønderheden, gik vi om middagen ind til kolonisterne, for hos dem at spise vort brød. I Rens var fattigdommen stor, men hos kolonisterne var det meget værre. Om middagen blev en gryde pillekartofler hældt ud over bordet og et lille saltkar stillet hen. Andet gav det ikke at spise. Brødet, som de bagte, bestod til halvdelen af kartofler."

Jeg har tit tænkt på, hvorfor de stakkels tyskere kom herop – de kom nemlig fra Plalz (Württemberg og Hessen), det skønne frugtbare land – men jeg har senere læst, at der dengang herskede stor nød i deres hjemland (krig), og så har de vel tænkt at få det bedre på den jyske hede.